

SANJA VULIĆ
Filozofski fakultet u Splitu
Teslina 12, HR – 21000 Split

ČISTA PREFIKSALNA TVORBA IMENICA U GRADIŠĆANSKOHRVATSKIM IDIOMIMA

U radu se najprije razmatraju teorijski pristupi prefiksaloj tvorbi riječi općenito. Iznose se razlozi zbog kojih se prefiksalna tvorba može smatrati dijelom složene tvorbe, zbog kojih pak posve samostalnim tvorbenim načinom, a zbog kojih dijelom sufiksalne tvorbe. Upozorava se na specifičnosti tvorbe riječi u gradišćanskohrvatskim idiomima. Pojedinačno se razmatraju hiperprefiksi, kao apstraktne, i pojedini prefiksi kao konkretne tvorbene jedinice u gradišćanskohrvatskim idiomima, tj. u mjesnim govorima svih triju narječja te u gradišćanskohrvatskom književnom jeziku. Analiza je izvršena dijelom na građi koja je prikupljena osobnim terenskim istraživanjima autorice rada, a dijelom iz objavljenih dijalektoloških rasprava i rječnika drugih autora.

KLJUČNE RIJEČI: *gradišćanskohrvatski idiom, prefiks, tvorba riječi, imenica*

TEORIJSKI PRISTUPI PREFIKSALNOJ TVORBI RIJEČI

Kad je riječ o klasifikaciji pojedinih tvorbenih načina i podnačina najviše je nesuglasja pri određivanju kojem od dvaju osnovnih načina pripada prefiksna tvorba, tj. pripada li slaganju ili izvođenju, ili je pak riječ o samostalnom tvorbenom načinu. Teoretičari tvorbe riječi do danas još nisu usuglasili svoje stavove o naravi čiste¹ prefiksne tvorbe. Prema jednima je čista prefiksacija posebna vrsta složene tvorbe, tj. dio složene tvorbe. U prilog toj postavci ide činjenica što se mnogi prefiksi (za razliku od sufikasa) mogu rabiti kao samostalne riječi. Usto, pri prefiksaloj se tvorbi uz prefiks vežu čitave riječi, a nikada nesamostalne tvorbene osnove. Prema drugima je to jedna od derivacijskih metoda, a prema trećima posve samostalni tvorbeni način. U prilog drugoj postavci, o prefiksaloj tvorbi kao podnačinu izvođenja, ponajprije služi činjenica što su prefiksi najvećim dijelom nepunoznačne riječi koje su modifikatori temeljnoga značenja, a u složenicama obje tvorbene osnove imaju svoje samostalno značenje. Budući da su za složenu tvorbu potrebne dvije punoznačne osnove, u ovom se radu čista prefiksna tvorba imenica smatra podmetodom izvođenja, odnosno derivacije imenica. Valja ipak istaknuti da se po

¹ U ovom se radu koristi naziv *čista prefiksna tvorba* kako bi se istaknula posebnost u odnosu na prefiksno--sufiksnu tvorbu, ali također i posebnost u odnosu na prefiksno--složenu tvorbu koja se u gradišćanskohrvatskim idiomima također realizira.

jednoj značajki čista prefiksalna tvorba razlikuje i od složene i od sufiksalne tvorbe. Naime, čistom prefiksalsnom tvorbom nastaju isključivo tvorenice koje pripadaju istoj vrsti riječi i imaju isti oblik kao polazna riječ. Tako se npr. od imenice muškoga roda čistom prefiksacijom može tvoriti samo nova imenica muškoga roda, kao što se od imenice ženskoga roda može tvoriti samo nova imenica ženskoga roda, a od imenice srednjega roda samo nova imenica srednjega roda.

Općenito se može reći da jezikoslovci najčešće svrstavaju prefiksalsnu tvorbu u složenu tvorbu. U našim se gramatikama takav pristup tvorbi riječi ustalio od Tome Maretića, koji u svojoj *Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* razlikuje tvorbu s nastavcima (što u suvremenoj terminologiji podrazumijeva sufiksalsnu tvorbu) i složenu tvorbu. Prefiksalsnu tvorbu smatra dijelom složene tvorbe². Takav je pristup prihvatio dio hrvatskih i većina srpskih jezikoslovaca u 2. polovici 20. stoljeća. Među hrvatskim jezikoslovcima i djelima ovom prigodom izdvajamo Stjepana Babića, koji u svojoj *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*, poput Maretića, razmatra prefiksalsnu tvorbu u okviru složene tvorbe. Srpska lingvistica Olga Ristić također smatra prefiksalsnu tvorbu podmetodom složene tvorbe, pa sukladno tomu prefiksalsne tvorenice smatra složenicama³. Takav pristup prefiksalsnoj tvorbi riječi srpski lingvisti promiču i u najnovije vrijeme, npr. Ivan Klajn⁴.

Hrvatska teoretičarka tvorbe riječi Eugenija Barić smatrala je prefiksalsnu tvorbu samostalnom u odnosu na složenu tvorbu⁵.

Budući da su za složenu tvorbu potrebne dvije punoznačne osnove, a prefiksi većinom to nisu, u ovom se radu čista prefiksalsna tvorba imenica smatra podnačinom izvođenja, odnosno derivacije riječi. Pristupimo li ipak prefiksalsnoj tvorbi kao podnačinu izvođenja, možemo reći da pri izvođenju razlikujemo dvije osnovne podmetode, tj. čistu sufiksalsnu i čistu prefiksalsnu tvorbu (zavisno o tom koja tvorbeni jedinica sudjeluje u derivaciji), dok je treća podmetoda, tj. prefiksalsno--sufiksalsna tvorba, zapravo kombinacija prvih dviju. Sukladno tomu, imenice se u gradišćanskohrvatskim⁶ idiomima deriviraju čistom sufiksalsnom, čistom prefiksalsnom te prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom.

OPĆE NAPOMENE O ČISTOJ PREFIKSALNOJ TVORBI IMENICA U GH. IDIOMIMA

Sukladno ostalim sustavima hrvatskoga jezika, i u gh. idiomima čista je prefiksalsna tvorba dominantan tvorbeni način samo pri tvorbi glagola, dok je pri tvorbi imenica samo manji dio tvorenica načinjen čistom prefiksacijom.

Budući da čista prefiksalsna tvorba nije u gh. plodan tvorbeni način pri tvorbi imenica, u tom tipu tvorbe potvrđeno je samo 30 hiperprefikasa. Može se reći da je poslije prefiksalsno-složene tvorbe, prefiksalsna tvorba najmanje plodna metoda pri tvorbi imenica u gh. Unatoč tomu, usporede li se međusobne rječotvorbene značajke

² Maretić ne opisuje posebno kombinirane podmetode tvorbe riječi.

³ Vidi popis literature.

⁴ Vidi popis literature.

⁵ Vidi popis literature.

⁶ Dalje u tekstu koristi se za ktetik *gradišćanskohrvatski* kratica gh.

gh. čakavskih, kajkavskih i štokavskih govora te gh. književnoga jezika⁷, konkretne se razlike među tvorbenim jedinicama susreću upravo pri prefiksnoj tvorbi.

Naime, za 9 hiperprefikasa, od spomenutih 30, nema potvrda o uporabi njihovih tvorenicu u gh. govorima nego samo u ghkj., a to je gotovo trećina prefiksalnoga inventara pri toj tvorbenoj metodi. To su prefiksi, a ujedno i hiperprefiksi *a-* (npr. *ateizam*), *anti-* (*antitijelo*), *epi-* (*epicentar*), *ko-* (*koautor*, *koedukacija*, *koegzistencija*), *kontra-* (*kontrarevolucija*, *kontrabas*), *pro-* (*prodekan*, *prorektor*, *proseminar*), *proti-* (*protipritisak*), *protiv-* (*protivdemonstracija*, *protivdokaz*, *protivglas*, *protivobaveza*, *protivobećanje*, *protivodgovor*, *protivosiguranje*, *protivpotez*, *protivpotribovanje*, *protivprigovor*, *protivprijedlog*, *protivprikaz*, *protivreformacija*, *protivsvidok*, *protivteža*, *protivtražbina*, *protivtužba*, *protivtražilac*, *protivusluga*) i *re-* (*reakcija*).

Istodobno, dva su hiperprefiksa isključivi specifikum gh. štokavskih govora. To su hiperprefiksi *prem-* i *prum-*. Prefiks *prem-* rabi se u govoru Hrvatskoga Cikljina i u tom je idiomu srazmjerno čest, ali ne više i plodan. Tvorenice tim prefiksom označuju odnos za jedan naraštaj dalje od osnovne riječi. U cikljinском govoru označuju osobe i njihove rodbinske odnose. To su tvorenice *prèmbaba* 'prababa' (Hrvatski Cikljin⁸, Tornow, str. 276.), *prèmdida* 'pradjed' (HC, Tornow, str. 276.; HC, Newekłowsky, 1978., str. 334.), *prèmunuk* 'praunuk' (HC, Tornow, str. 276.). Toj skupini pripada i tvorenicu u množinskom obliku *prèmsitari* 'pradjedovi i prabake' (HC, Tornow, str. 276.), a tvorenicu je od poimeničenoga pridjeva koji je, naravno, isto tako u množinskom obliku. Budući da je potvrđen samo u jednom mjesnom govoru, tj. u jednom sustavu, prefiks *prem-* ujedno je i hiperprefiks. Hiperprefiks *prum-* je posebnost gh. štokavskih mjesnih govora Marofa i Širokana. Tvorenice tim hiperprefiksom također označuju odnos za jedan naraštaj dalje od osnovnice. Ni taj prefiks / hiperprefiks više nije plodan. Javlja se u tvorenicama kao npr. *prùmdida* 'pradjed' (Marof, Tornow, str. 283.) i *prùmnukič* (Širokani, Tornow, str. 283.).

Od preostalih 19 hiperprefikasa, za četiri postoje potvrde uporabe njihovih tvorenicu samo u mjesnom govoru Novoga Sela u Slovačkoj i u ghkj. To su hiperprefiksi tuđega podrijetla *an-*, *arci-*, *sub-* i *vice-*. Za tvorenicu prefiksima *an-*, *sub-* i *vice-* u novoselskom govoru, s pravom se može reći da su u taj govor preuzete iz ghkj. kao gotove tvorenicu. Naime, na taj govor u novije vrijeme snažnije utječe ghkj., makar sami Novoselci i nisu uvijek toga svjesni. Međutim, zbog mogućnosti tvorbeno raščlambe na sinkronijskoj razini, valja takve "posuđene" tvorenicu u novoselskom govoru smatrati tvorbeno motiviranim riječima. Prefiks *arci-* je iznimka jer se ne rabi u ghkj., a njegova pojavnost u novoselskom govoru posljedica je utjecaja slovačkoga jezika.

Radi bolje preglednosti, u ovom su radu svi hiperprefiksi, koji se u čakavskim mjesnim govorima realiziraju kao konkretni prefiksi, razmatrani abecednim redosljedom. Kao što je već spomenuto, takvih je hiperprefikasa 19. To su hiperprefiksi: *an-*, *arci-*, *ark-*, *do-*, *među-*, *na-*, *nad-*, *ne-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pra-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *su-*, *sub-*, *vice-* i *za-*.

⁷ Dalje se u tekstu za *gradišćanskohrvatski književni jezik* rabi kratica ghkj.

⁸ Dalje se u tekstu za ojkonom Hrvatski Cikljin koristi kratica HC.

HIPERPREFIKS *an-*

Hiperprefiks *an-* je tuđega podrijetla. Nije plodan. Veže sa stranim imeničkim osnovama. Nema posebnih prefikslnih inačica. U čakavskim je govorima potvrđen samo u novoselskom govoru u Slovačkoj u tvorenici *ānalfabet* (Balaž, str. 5.), koja označuje osobu. Inače je tvorenica *analfabet* (s tvorbenom preoblikom → on, ki ne zna alfabet) potvrđena u ghkj. Naravno, etimologijski gledano cjelovita je tvorenica preuzeta iz njemačkoga (jer je u njem. *Analphabet*), ali zbog tvorbeno motiviranosti na sinkronijskoj razini, u sklopu rječotvorbenoga sustava novoselskoga govora s jedne strane, a isto tako i u ghkj., to je tvorbeno riječ.

HIPERPREFIKS *arci-*

Hiperprefiks *arci-* također je stranoga podrijetla i nema posebnih prefikslnih inačica. Susrećemo ga samo u tvorenici *ārcibiskup* 'nadbiskup' (Balaž, str. 5.) u govoru Novoga Sela u Slovačkoj. Prema tomu, riječ je o neplodnom prefiksu grčkoga podrijetla koji se veže sa stranom osnovom. Označuje viši hijerarhijski stupanj osnovne riječi. Ta je tvorenica u novoselskom govoru stilski neutralna. Etimologijski gledano, gotova je tvorenica u taj govor preuzeta iz slovačkoga jezika. Međutim, budući da je imenica *ārcibiskup* u novoselskom govoru tvorbeno raščlanjiva na sinkronijskoj razini jer se u istom govoru rabi i riječ *biskup* (Balaž, str. 11.), smatramo je tvorbeno motiviranom.

HIPERPREFIKS *ark-*

I hiperprefiks *ark-* je neplodan hiperprefiks tuđega podrijetla, bez posebnih prefikslnih inačica. Potvrdu *arkāndel* zabilježila sam u mjesnom govoru Fileža, dok se u ghkj. rabi inačica *arkandjeo*. Razumije se, inačica *arkandjeo* je fonološka inačica, ali ne i tvorbeno, jer je prefiks u obje potvrde potpuno isti. Potvrde *arkāndel*, odnosno *arkandjeo* smatramo tvorbeno motiviranima zbog moguće preoblike na sinkronijskoj razini → prvač andjelov.

HIPERPREFIKS *do-*

Domaći hiperprefiks *do-* neplodan je pri prefikslnoj tvorbi imenica. Nema posebnih prefikslnih inačica. U gh. čakavskim govorima nadtvorenica *dopodne*, s leksičkim značenjem 'dio dana do 12 sati', u pravilu se realizira kao tvorenica *dopuōdne* (Novo Selo u Slovačkoj⁹, Koljnof¹⁰; Pajngrt, Koschat, str. 199.; Prisika). Tvorenica *dopodne* rabi se i u ghkj. Tvorenica *doprēdsjednik* (Čunovo) najvjerojatnije je već gotova preuzeta iz suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika, ali zbog tvorbeno raščlanjivosti na sinkronijskoj razini smatramo je dijelom tvorbenoga inventara u čunovskom govoru. Sve navedene čakavske potvrde su iz ikavsko-ekavskih govora.

⁹ Dalje se u tekstu za Novo Selo u Slovačkoj rabi kratica NS u Sl.

¹⁰ Kada uz geografsku odrednicu nije naveden pisani izvor, riječ je o građi koju sam prikupila osobnim terenskim istraživanjem.

HIPERPREFIKS *među-*

Fonološka prefiksalna inačica *među-* domaćega hiperprefiksa *među-* ostvaruje se u hibridnim tvorenica *međušpediter* 'međuoopremnik' i *međučinži* 'međukamate' u govoru Fileža. Obje fileške potvrde imaju osnove tuđega podrijetla. Tvorenica *međučinži* u množinskom je obliku jer je osnovna imenica *činži* u množinskom obliku. U ghkj. hiperprefiks *među-* je srazmjerno plodan. Realizira se npr. u tvorenica *medjuizvještaj*, *medjuprostor*, *medjuupis*, *medjumolba*, *medjuodluka*, *medjutrgovina*, *medjuvrime*¹¹ i dr.

HIPERPREFIKS *na-*

Hiperprefiks *na-* je neplodan. Nema posebnih prefikslnih inačica. Realizira se u tvorenici *napuôdne* (Filež), odnosno *napodne* (ghkj.) 'dio dana poslije podne'. Tvorenica ima apstraktno značenje. Javlja se i u jednoj potvrdi iz govora Hrvatskoga Groba, tj. *nabiža* 'tavan' (Vážný, 1925., str. 132., 163.). Ta je tvorenica u govoru Hrvatskoga Groba kajkavizam. Ima mjesno značenje.

HIPERPREFIKS *nad-*

Hiperprefiks *nad-* je srazmjerno plodan u ghkj., ali ne i u gh. govorima, u kojima je prava rijetkost. Svega su dvije potvrđene tvorenice iz mjesnih govora, i to obje od slovačkih Hrvata: *nadučitelj* (Čunovo) i *nadime* 'nadimak' (NS u Sl.). Prva tvorenica označuje osobu, a druga ima apstraktno značenje. U ghkj. znatno je veći broj izvedenica prefiksom *nad-*, npr. *naddušobrižnik*, *nadvojvoda*, *nadvračitelj*, *nadbiškup*, *nadinšpektor*, *nadmoć*.

HIPERPREFIKS *ne-*

Hiperprefiks *ne-* ostvaruje se u prefikslnim inačicama *ne-* i *nie-*, a u gh. se idiomima općenito može smatrati srazmjerno plodnim. Često negira značene osnovne izvedenice. Zato je takav tip prefikslnih tvorenica najčešće značenjski suprotstavljen polaznoj imenici, tj. njezin antonim.

Tvorenice prefiksom *ne-* mogu označavati osobu, npr. nadtvorenica *neprijatelj* realizira se u fonološkim inačicama *něprijatelj* (Koljnof), odnosno *neprijâtej* (Pinkovac). Često takve tvorenice označuju da se sadržaj osnovne imenice ostvaruje u lošem smislu, npr. *nehörvāt* (NS u Sl.), *nečlövik* < *člövik* (NS u Sl., Balaž, str. 107.) → 'čiemeran, ločest človik', odnosno u množini *neljûdi* < *ljûdi* (NS u Sl., Balaž, str. 108.) kao tvorenica od supletivnoga oblika. Tvorenice, odnosno nadtvorenice koje su antonimi osnovne riječi, mogu imati i apstraktno značenje. Takva je npr. nadtvorenica *nevrime* s konkretnim naglasnim inačicama *nevrime* (NS u Sl., Balaž, str. 112.), *něvrime* < *vrime* (Pajngrt, Koschat, str. 80.), *nevrime* (Čemba, Neweklowsky, 1978., str. 330.). Općenito se može reći da najveći broj gh. tvorenica s prefiksom *ne-* ima apstraktno značenje. Takva je npr. nadtvorenica *nemir* s akcenatskim inačicama *němir* (NS u Sl., Balaž, str. 108.; Koljnof) i *némir* (Petrovo Selo¹²), zatim

¹¹ Bilježenje dvoslova *dj-* u ghkj. prefiksu *medju-* pitanje je slovopisa, a ne izgovora jer se ne izgovara slijed *d + j* nego jedan sliveni glas.

¹² Dalje se u tekstu za ojkonom Petrovo Selo rabi kratica PS.

tvorenice *nedomišljenost* (Mali Borištof¹³), *neizdurānje* 'neustrajnost, neizdržljivost' (MB), *neprāvda* (Hrvatski Grob¹⁴, Vāžný, str. 130.), *neprilika* (MB), *neurīedba* 'nered' (Cogrštof). Posebice su česte fonološke inačice nadtvorenice *nesrića*, npr. *nesrića* (NS u Sl., Balaž, str. 111.; NS, Dubrava, Lamoč, Vāžný, str. 288; Veliki Borištof, Neweklowsky, 1978., str. 289.), *nesrića* (Hrvatski Jandrof¹⁵, Klimpuh, Koljnof, Gerištof, Prisika), *nesrića* (Pajngrt, Koschat, str. 97., 204., 237.), *nesrića* (Pinkovac; Stinjaki, Neweklowsky, 1989., str. 44., 54., 86., 131., 149.). Navedene potvrde pokazuju uporabu tvorenica s prefiksom *ne-* u svim postojećim skupinama gh. čakavskih govora. U kajkavskim se gh. govorima ostvaruje fonološka inačica *nesrēča* (Umok i Vedešin, Houtzagers, str. 284.).

Antonimne se tvorenice ponekad izvode i od imenica s temeljno mjesnim značenjem, npr. *nēselo* 'selo koje je prestalo biti selo i postalo periferna gradska četvrt' (NS u Sl.). Prefiksalmom inačicom, odnosno prefiksom *nie-* izvedena je npr. tvorenica *niēput* (Pandrof, Brabec, str. 112.) od imenice *put*¹⁶.

Općenito se može reći da je veći broj imenica tvorenih čistom prefiksacijom s prefiksom *ne-* potvrđen u ghkj. nego u gh. govorima, npr. u ghkj. *neglasač*, *nekatoličan*, *nekostrig*, *nekurač*, *nepahač*, *neprijatelj*, *nespodoba*, *nečlovik*, *neljudi*, *nevrime*, *nemir*, *nemoć*, *neprilika*, *neravnoteža*, *nesloga*, *nesrića*, *neudaja*, *neuredba*, *nevjera*, *nezaufanje*, *neženidba*. Takva je raspodjela logična jer se u govorima znatno češće pribjegava opisima nego tvorenicama, pa će se npr. u govorima čuti *ta človik ne kuri*, a ne *ta človik je nekurač*.

HIPERPREFIKS *od-*

Hiperprefiks *od-* realizira se u fonološkim inačicama *od-* i *ud-*, odnosno u njihovim alomorfama *ot-* i *ut-* pred osnovama s inicijalnim bezvučnim suglasnikom. Hiperprefiks *od-* je neplodan pri čistoj prefiksnoj tvorbi imenica u gh., jer je njime, odnosno alomorfom *ot-* izvedena samo nadtvorenica *otpodne* s apstraktnim značenjem. U mjesnim je gh. govorima uobičajena fonološka inačica *otpuōdne* (NS u Sl., HJ, Čunovo, Koljnof). Tu je tvorenicu zabilježio i Vāžný u Novom Selu, Dubravi i Lamoču (1927., str. 292.), ali s naglaskom *otpūodne*. Tvorenica *otpodne* rabi se u ghkj. Alomorf *ut-* prefiksa *ud-* susreće se u tvorenci *utpuōdne* (Prisika). Ne možemo govoriti o zasebnom hiperprefiksu *ud-* jer je prefiks-*ud-* tek fonološka inačica koja je rezultat promjene boje vokala u zatvorenom pravcu, i nije potvrđen u ghkj. Sve čakavske potvrde koje se mogu svrstati pod hiperprefiks *od-* potječu iz ikavsko-ekavskih govora.

HIPERPREFIKS *po-*

Hiperprefiks *po-* nema prefikslnih inačica. Pri tvorbi imenica taj je hiperprefiks neplodan u gh. Prefiks *po-* susrećemo u tvorenci *popuōdne* (Čunovo, Prisika), s apstraktnim značenjem. Na sinkronijskoj je razini raščlanjiv i mikrotoponim *Pojāme* 'ime njive' < *jāme* (Mienovo).

¹³ Dalje se u tekstu za ojkonom Mali Borištof koristi kratica MB.

¹⁴ Dalje se u tekstu za ojkonom Hrvatski Grob rabi kratica HG.

¹⁵ Dalje se u tekstu koristi kratica HJ za ojkonom Hrvatski Jandrof.

¹⁶ Niti u jednom gh. govoru ne rabi se romanizam *neput* u značenju 'nećak'.

Za razliku od ghkj., u kojem se rabe tvorenice kao npr. *pokćerka*, *pomajka*, u čakavskim govorima nema potvrđenih tvorenica tim prefiksom koje označuju osobu.

HIPERPREFIKS *pod-*

Tvorenice hiperprefiksom *pod-* označuju niži položaj u odnosu na osnovnu imenicu. Taj je hiperprefiks srednje plodan, a nadtvorenice imaju različita značenja. Ostvaruje se u prefikslnim fonološkim inačicama *pod-* (s alomorfom *pot-*) i *puod-*. Prema sakupljenoj građi, uporaba obiju prefikslnih inačica u jednom mjesnom govoru zabilježena je samo u Novom Selu u Slovačkoj.

Pojedine tvorenice tim prefiksom u govoru Novoga Sela u Sl. označuju mušku osobu. Takva je npr. hibridna tvorenica *podoficir* (Balaž, str. 143.), ili pak s alomorfom *pot-* tvorenica *potprêdsiednik*.

Tvorenice prefiksom *pod-* mogu označavati različite konkretne i apstraktne stvari i pojmove, bilo s doslovnim ili prenesenim značenjem, npr. u ikavsko-ekavskim govorima *podlâkat* 'podlaktica' (Balaž, str. 143.), *põdnâjem* 'podnajam' (Balaž, str. 143.), *põdsvîst* (Židan) te s alomorfom *pot-* hibridna tvorenica *pothõze* (Pinkovac). Vremensko značenje ima novoselska tvorenica *puõdvečer* 'predvečerje' (Balaž, str. 165.). Pojedini mikrotoponimi, koji su na sinkronijskoj razini tvorbeno motivirani, također su izvedeni prefiksom *pod-*, npr. množinski oblik *Podrakîte* → puolje pod rakite ('pod vrbama') (Balaž, str. 143.), *Podborjiê* → lapat ('njiva') pod *borjiê* ('zbir. od *bor'*) (Mienovo), *Podravnîce* → lapat pod ravnice (Mienovo), ili s alomorfom *pot-* kao npr. *Potpût* 'ime njive' (Mučindrof). Sukladni se primjeri susreću i u gh. kajkavskim govorima, npr. *Podgâj* (Houtzagers, str. 297.).

Tvorba imenica prefiksom *pod-* plodnija je u ghkj. nego u mjesnim govorima, npr. *podjamac*, *podlegat*, *podnasljednik*, *podoficir*, *podstanar*, *podšpediter*, *pododbor*, *pododiljenje*, *podrazred*, *podvrsta*, *podarenda*, *podnajam*, *podsvist*, *podšav*, *podzalog*, *potkoljeno*, *potpredsjednik* i dr.

Potvrde tvorenica koje označuju dijelove tijela, kao što su npr. *podlâkat* u novoselskom govoru ili pak *potkoljeno* 'potkoljenica' u ghkj., pokazuju težnju tvorbe takvoga tipa tvorenica u gh. idiomima čistom prefiksacijom (umjesto prefiksalsno-sufiksalsne tvorbe sa sufiksom *-ica*).

HIPERPREFIKS *pra-*

Hiperprefiks *pra-* nema prefikslnih inačica, a tvorenice tim hiperprefiksom pripadaju dvjema osnovnim semantičkim skupinama.

U prvoj su semantičkoj skupini nadtvorenice koje označuju da je tko ili što jako staro, ili pak najstarije u svojoj vrsti. Od nadtvorenica iz te skupine, najviše je konkretnih potvrda nadtvorenice *praotac* u značenju 'predak'. Tvorenice su zabilježene u govorima Štoja i južnih čakavaca ikavaca pod štokavskim utjecajem, npr. *prâotac* (Čajta), *praotâc* (PS, Pinkovac). Toj prvoj od dviju osnovnih semantičkih skupina pripadaju i različite tvorenice koje ne označuju osobu, a mogu imati raznovrsna značenja, npr. *pradomovîna* (NS u Sl., Priska), *prâloza* 'prašuma' (Čunovo), *prâviek* 'pravijek' (NS u Sl., Balaž, str. 151.).

U drugoj su semantičkoj skupini tvorenice koje označuju rodbinske odnose za jedan naraštaj dalje od prethodnoga. Najviše ima konkretnih potvrda nadtvorenice *praunuk*. Tvorenice su međusobno naglasne inačice, npr. *praunūk* (Pandrof), *prāunuk* (Klimpuh), *praunūk* (Frakanava). U govoru Pinkovca imenica je *prāunuk* tvorbeno nemotivirana jer se više ne rabi riječ *unuk*. Konkretno potvrde nadtvorenice s množinskim oblikom *prarodiči* 'pradjedovi i brababe' realiziraju se u mjesnim govorima u Slovačkoj, jer je osnova riječi slovakizam (slc. rodič 'roditelj'). To su tvorenice *prārōdiči* (NS u Sl.) i *prārōdiči* (Čunovo). U tvorbenom je lancu od prefiksalne tvorenice *prārōdiči* u novoselskom govoru, ponovo prefiksom *pra-*, izvedena tvorenica *praprārōdiči* 'prapradjedovi i praprababe'. To je jedan od rijetkih primjera prefiksalne tvorbe imenica u gh. od osnovnih imenica koje su i same prefiksalne tvorenice. U singularnom obliku potvrđene su tvorenice *prādied* (Čunovo) i *prādiede* (Frielištof), i to pod utjecajem slovačkoga i češkoga jezika jer se u ostalim gh. čakavskim govorima u tom značenju rabe tvorbene inačice s prefiksom *pre-*. Zanimljivo je da se tvorenica *praotâc* susreće i u ovoj drugoj semantičkoj skupini, naravno u drukčijem značenju nego u govorima Petrova Sela i Pinkovca. Naime, u govoru Pandrofa tvorenica *praotâc* rabi se u značenju 'pradjed', što je logično jer se u tom govoru imenica *otâc* rabi u značenju 'djed'.

U ghkj. je prefiks *pra-* srazmjerno plodan, što potvrđuju tvorenice *pradomovina*, *praloza*, *praotac*, *prastanovnik*, *prababa*, *pradjed*, *praunuk* i dr.

HIPERPREFIKS *pre-*

Hiperprefiks *pre-* nema fonoloških inačica u čakavskim govorima, a u kajkavskim se gh. govorima rabi fonološka inačica *pre-*. Nadtvorenice s hiperprefiksom *pre-* imaju isto značenje kao nadtvorenice s prefiksom *pra-*.

Razlika je u tom što je broj nadtvorenica u prvoj semantičkoj skupini znatno manji u odnosu na broj nadtvorenica s prefiksom *pra-*. Zapravo je u toj semantičkoj skupini samo nadtvorenica *preotac* u značenju 'predak'. Konkretno se realizira u nekoliko tvorenica koje su međusobno akcenatske inačice, tj. *prēotac* (Frielištof), *preotâc* (Narda) i *preotâc* (Nova Gora, Pinkovac). Bez akcenta je zabilježena potvrda *preotac* u govoru Koljnofa (Šojat, str. 342.).

Sve ostale nadtvorenice s hiperprefiksom *pre-* pripadaju u drugu semantičku skupinu. Veći je broj konkretnih tvorenica potvrđen u okviru nadtvorenice *prebaba* 'prababa', i to u govorima slovačkih Hrvata, tj. *prēbaba* (HG), *prebāba* (NS u Sl., Dubrava, Vážný, str. 297.), *prēbaba* (HJ). Te su se tvorenice sačuvala iz razdoblja prije utjecaja slovačkoga jezika i postupnoga potiskivanja hiperprefiksa *pre-* hiperprefiksom *pra-*. Prefiksom *pre-* izvedena je kajkavska tvorenica *prebāba* < *bāba* (Umok i Vedešin, Houtzagers, str. 299.). Nadtvorenica *preunuk* 'praunuk' realizira se u više fonoloških inačica. To su prefiksalne tvorenice *prēunuk* (Koljnof, Šojat, str. 342.), *prēvnuk* (NS u Sl., Balaž, str. 156.), *priēnuk* (HJ), a u gh. kajkavskim govorima *preñuk* 'praunuk' < *nūk* (Umok i Vedešin, Houtzagers, str. 300.). U štokavskom pak govoru Staroga Hodasa rabi se tvorenica *prēnukič* 'praunuk' < *nūkič* 'unuk' (Tornow, str. 276.). U tom se govoru, naime, prestala rabiti riječ *nuk* u značenju 'unuk', pa je nekadašnji deminutiv *nukič* izgubio obilježje deminutivnosti i počeo se rabiti u značenju 'unuk'. Prefiksom *pre-* izvedene su tvorenice *prēdedo* <

dědo (HG), *prědied* < *dièd* (NS u Sl., Balaž, str. 153.), odnosno fonološka inačica *prědid* < *díd* (Stinjaki, Neweklowsky, 1989., str. 110.)

U gh. štokavskim govorima zabilježena je realizacija *prědida* (Podgorje, Neweklowsky, 1978., str. 183., 334. i Hrvatski Cikljin, Neweklowsky, 1978., str. 183.) s prefiksom *pre-*, a u gh. kajkavskim *prědèda* 'pradjed' < *dèda* (Umok i Vedešin, Houtzagers, str. 300.) s prefiksom *pre-*. U govorima slovačkih Hrvata u Hrvatskom Jandrofu i Čunovu imenica *prièdede* 'pradjed' tvorbeno je nemotivirana jer se u tim govorima u značenju 'djed' rabi dvočlani naziv *stàri òtāc*. Isto vrijedi i za usporednu realizaciju *prièded* 'pradjed' u govoru Hrvatskoga Jandrofa.

Za razliku od prefiksa *pra-* koji je pri tvorbi imenica plodniji u ghkj. nego u gh. govorima, manji je broj tvorenica s tim prefiksom potvrđen u ghkj. nego u mjesnim govorima, npr. u ghkj. *predjed*, *preotac*. Ta je raspodjela logična jer je prefiks *pre-* immanentan glavnini gh. govora, dok je ghkj. pod snažnim utjecajem suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika.

HIPERPREFIKS *pred-*

Hiperprefiks *pred-* označuje da je što ispred čega u mjesnom ili vremenskom značenju. Čista je prefiksacija pri tvorbi imenica hiperprefiksom *pred-* neplodan tvorbeni način. Tvorenice toga tipa u gh. govorima uglavnom su nastale analogijom prema gotovim tvorenicama u drugim sustavima, ali ih zbog tvorbene raščlanjivosti na sinkronijskoj razini smatramo tvorbeno motiviranima. Najčešće je tu zapravo riječ o tvorenicama koje su iz suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika preuzete u ghkj., a iz ghkj. u pojedine mjesne govore. Takve su npr. nadtvorenice *predgovor* i *predigra*. Konkretno se ostvaruju u tvorenicama *prèdgvor* (PS) i *predigra* < *igra* (NS u Sl., Balaž, str. 153.). Slovačka je osnova prepoznatljiva u novoselskoj tvorenici *predjídlo* 'predjelo' < *jídlo* (Balaž, str. 153.).

Alomorfní prefiks *pret-* rabi se pred osnovama kojima je početni fonem bezvučan, npr. u tvorenici *pretkíp* 'uzor' (Filež). U štokavskom Podgorju rabi se akcenatska inačica *prètkip* (Tornow, str. 278.). To je jedina potvrđena tvorenica toga tipa u gh. govorima koja pripada drugoj semantičkoj skupini, jer ne označuje da je što ispred čega nego da je što nad čim, doduše ne u doslovnom nego u prenesenom značenju.

Zanimljiva je tvorenica *prèdime* 'osobno, krsno ime, prvo ime' u govoru štokavskoga Hrvatskoga Cikljina (Tornow, str. 274.). Ta je tvorenica nastala sekundarnom (drugotnom) prefiksacijom jer tvorenica ima isto značenje kao riječ od koje je izvedena, tj. *prèdime* < *ime*. Tu je naime riječ o prevedenici njemačke tvorenice *Vorname*. Pošto je ta prevedenica tvorbeno motivirana na sinkronijskoj razini, smatramo je prefiksalsnom tvorenicom.

Imenica *prèdgrād* 'predgrađe' (Pinkovac) u pinkovski je govor preuzeta iz ghkj. Ne može se smatrati tvorbeno motiviranom zbog izostanka semantičke povezanosti na sinkronijskoj razini. Naime u pinkovskom se govoru riječ *grād* rabi samo u značenju 'utvrda'. U značenju 'predgrađe' bila bi motivirana možebitna tvorenica **predvaroš*, ali takva riječ u pinkovskom, a ni u drugim gh. govorima za sada nije potvrđena.

Budući da se tvorenice prefiksom *pred-* glavninom preuzimaju iz suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika, znatno ih je više u ghkj. nego u pojedinim mjesnim govorima jer tvorenice iz suvremenoga standarda u pravilu najprije bivaju prihvaćene u ghkj., a tek onda iz ghkj. neke od njih postupno ulaze u pojedine mjesne govore. U ghkj. su potvrđene npr. tvorenice *predbroj*, *predgovor*, *predigra*, *predispit*, *predistraga*, *predjilo*, *predsignal*, *predškola*, *predugovor*, *preduvjet*, *predznak*, *predznanje*, *predživot*, *predradnik*, te s alomorfnim prefiksom *pret-* tvorenice *pretprodaja*, *pretputokaz*, *pretkip*.

HIPERPREFIKS *pri-*

Pri čistoj prefiksnoj tvorbi imenica hiperprefiks *pri-* nije svojstven gh. idiomima i potpuno je neplodan. Samo se nadtvorenica *primorje* može smatrati izvedenicom prefiksom *pri-*, i to zbog tvorbene motiviranosti na sinkronijskoj razini, tj. *primorje* < *morje*. Tvorenica *primorje* inače je u ghkj. preuzeta iz suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika u kojem je nastala prefiksarno--sufiksalsnom tvorbom od imenice *more*. Budući da se u gh. rabi isključivo realizacija *morje*, tvorenica *primorje* na sinkronijskoj je razini u gh. nastala isključivo čistom prefiksacijom. Za sada je samo jedna potvrda o preuzimanju te tvorenice iz ghkj. u neki gh. mjesni govor. To je potvrda *primôrje* (Filež) koja je u tom govoru, kao i u ghkj., na sinkronijskoj razini čista prefiksalna tvorenica.

HIPERPREFIKS *su-*

Čista prefiksalna tvorba hiperprefiksom *su-* također nije svojstvena gh. govorima. U prikupljenoj građi samo je jedna tvorenica prefiksom *su-*, i to s potvrdom u samo jednom mjesnom govoru, tj. *suškuōlar* 'suučenic, supolaznik škole' (MB). Za tu se tvorenicu s velikom vjerojatnošću može pretpostaviti da je gotova preuzeta u taj mjesni govor iz ghkj., ali je i u borištovskom govoru tvorbena raščlanjiva na sinkronijskoj razini.

U ghkj. je prefiks *su-* u stanovitoj mjeri plodan, posebice pri tvorbi imenica koje označuju mušku osobu, npr. *suarendator*, *subornik*, *subrat*, *sučinitelj*, *sugradjan*, *suputnik*, *sustanar*, *suškolar*, *suuznik*, *su vlasnik*, *suvozač*, *suzarobljenik*, a rjeđe što drugo, npr. *sukrivica*.

HIPERPREFIKS *sub-*

Hiperprefiks tuđega podrijetla *sub-* neplodan je u gh. idiomima pri tvorbi imenica čistom prefiksacijom. Samo je jedna potvrđena tvorenica, i to u govoru Novoga Sela u Slovačkoj, s alomorfnom *sup-* prefiksa *sub-* pred bezvučnim početnim fonemom osnove. To je tvorenica *supkōmisija*, koja ima ne samo strani prefiks nego i stranu osnovu, ali je tvorbena motivirana na sinkronijskoj razini. U ghkj. je prefiks *sub-* također neplodan i s rijetkim potvrđenim tvorenicama, kao npr. *sublegat*.

HIPERPREFIKS *vice-*

I hiperprefiks *vice-* je neplodan prefiks tuđega podrijetla, sa samo jednom potvrđenom tvorenicom, opet u govoru Novoga Sela u Slovačkoj, tj. *vicepremiđer*. I ta je tvorenica sa stranom osnovom gotova preuzeta u novoselski govor, ali je

tvorbena raščlanjiva na sinkronijskoj razini. U ghkj. je potvrđena hibridna tvorenica *vicenačelnik*. Tvorenice označuju mušku osobu.

HIPERPREFIKS *za-*

Domaći hiperprefiks *za-* nema posebnih fonoloških inačica. Sve imeničke nadtvorenice koje su izvedene tim hiperprefiksom imaju mjesno značenje. Tvorenice u mjesnim govorima mogu biti opće imenice (koje su najčešće različiti zemljopisni nazivi) ili toponimi. Takav je tip tvorenica srazmjerno čest u ikavsko-ekavskim govorima, npr. *zavṛti* 'predio iza posljednjih kućnih vrtova'¹⁷ (Pajngrt, Koschat, str. 293.; MB), *zasâdi* 'polje ili zemljište iza voćnjaka (sada)' (Frakanava), *zasêli* 'polje iza sela' (Frakanava), mikrotoponim *Zapustike* 'ime polja koje leži za šumom' < *lôza pustika* 'vrsta šume' (Mienovo), horonim *Zamurâva* 'država iza rijeke Murave, tj. Austrija' (NS u Sl.). U ghkj. se, osim tvorenica s mjesnim značenjem kao npr. *zakut* 'zakutak' i *zavṛti*, rabi i prefiksalna tvorenica *zaimenica* 'zamjenica, zamjena za imenicu' < *imenica*.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Pojedinačna obradba hiperprefikasa koji sudjeluju u čistoj prefiksaloj tvorbi imenica u gh. čakavskim govorima pokazuje da je 5 od postojećih 19 hiperprefikasa tuđega podrijetla. Ti su hiperprefiksi u gh. govorima u pravilu neplodni. Od 14 domaćih hiperprefikasa samo ih se 5 može smatrati srazmjerno ili barem srednje plodnima u gh. čakavskim govorima. To su hiperprefiksi *ne-*, *pod-*, *pra-*, *pre-* i *za-*. U prikupljenoj je građi veći broj nadtvorenicâ sa samo jednom konkretnom potvrdom iz nekoga mjesnoga govora, a vrlo je malo nadtvorenicâ s tri ili četiri potvrde iz mjesnih čakavskih govora, dok su prefiksalne nadtvorenice s pet ili više konkretnih potvrda prava rijetkost.

LITERATURA I IZVORI

Stjepan Babić, 2002: *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Nakladni zavod Globus – HAZU, Zagreb

Joško Blaž, 1991: *Hrvatski dialekt u Devinskom Nuovom Selu*, Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj, Novo Selo – Bratislava

Eugenija Barić, 1979: "Tvorba riječi" (osim odjeljka "Tvorba glagola"), u: E. Barić i sur., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku – Zagreb, Školska knjiga, Zagreb, str. 219-289. i 297-303.

¹⁷ Kuće gradišćanskih Hrvata arhitektonski pripadaju klasičnomu panonskomu tipu gradnje. To znači da su iza kuće, koja je sagrađena uz seosku ulicu, nanizane gospodarske prostorije (staje, štagljevi, radionice i sl.) i dvorište, te na kraju kućni vrtovi.

Eugenija Barić, 1995: "Tvorba riječi" (osim odjeljka "Tvorba glagola"), u: E. Barić i sur., *Hrvatska gramatika*, Zavod za hrvatski jezik – Školska knjiga, Zagreb, str. 285-371. i 387-389.

Eugenija Barić, 1997: "Tvorba riječi" (osim odjeljka "Tvorba glagola"), u: Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, str. 285-371. i 387-389.

Ivan Brabec, 1966: "Govor podunavskih Hrvata u Austriji", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2, Zagreb, str. 29-118.

Peter Houtzagers, 1999: "The kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok", *Studies in Slavic and General Linguistics*, 27., Amsterdam - Atlanta, GA, Editions Rodopi, Amsterdam

Ivan Klajn, 2002: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Prvi deo: Slaganje i prefiksacija*, Beograd

Helene Koschat, 1978: "Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland", *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung*, 24, br. 2, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien

Tomo Maretić, 1963: "Tvorba riječi", u: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, str. 299-420.

Gerhard Newkowsky, 1978: *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien

Gerhard Newkowsky, 1989: "Der kroatische Dialekt von Stinatz Wörterbuch", *Wiener slawistischer Almanach*, 25, Wien

Olga Ristić, 1961.-1962: "Funkcija prefiksa *ne-* u nekim imeničkim i pridevskim kompozitima", *Južnoslovenski filolog*, XXV, Beograd, str. 385-393.

Antun Šojat, 1993: "O koljnovskom govoru", *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 19, Zagreb, str. 339-351.

Siegfried Tornow, 1989: *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch. Die vlahischen Ortschaften*, Berlin

Václav Vážný, 1925: "O chorvátském 'kajkavském' nářečí Horvatského Gróbu", u: Anton Václavík, *Podunajská Dedina v Československu*, Bratislava, str. 110-176.

Václav Vážný, 1927: "Čakavské nářečí v slovenském Podunají", *Sborník Filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě*, V, 47 (2), Bratislava, str. 3-216.

Sanja Vulić, 2003: "Tvorba riči", u: *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*, ur. Ivo Sučić, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno, str. 245-390.

Sanja Vulić, 2004: "Prilog izradbi kontrastivne gramatike gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika i suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika na primjeru tvorbe riječi", *Čakavska rič*, XXII, 1, Split, str. 13-20.

Sanja V u l i ć, 2005: "Složeno-sufiksna tvorba imenica u gradišćanskohrvatskim čakavskim govorima", *Croatica et Slavica Iadertina*, 1, Zadar, str. 47-60.

Sanja V u l i ć, 2006: "Dosadašnja istraživanja tvorbe riječi u hrvatskoj dijalektologiji", *Čakavska rič*, XXXIV, 1-2, Split, 2006., str. 97-113.

PURE NOUN PREFIX WORD FORMATION IN BURGENLAND CROATIAN IDIOMS

SUMMARY

The paper considers the theoretical approaches to the general analyses of prefix word formation. The reasons for analyzing prefix word formation as a part of composition are also given, as well as the reasons for presenting prefix word formation as a part of derivation, or as an entirely independent way of formation. The emphasis is placed upon the specifics of word formation of Burgenland Croatian idioms.

KEY WORDS: *prefix, word formation, noun, Burgenland Croatian idioms*

